

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖLLE

Kopiosto ry:n lausunto koskien selvitystä lainsäädännön muutostarpeista rinnakkaistallentamisen edistämiseksi

* * *

Kopiosto ry kiittää mahdollisuudesta lausua selvityksestä, joka koskee lainsäädännön muutostarpeista rinnakkaistallentamisen edistämiseksi.

1) Yhdyttkö selvittäjän näkemykseen eri ratkaisuvaihtoehdoista ja suosituksesta toteutettavaksi vaihtoehdoksi?

Selvityksessä ehdotetaan, että tekijänoikeuslakiin lisättäisiin säännös, jolla rajoitettaisiin tieteellisen julkaisun alkuperäisen tekijänoikeuden haltijan oikeutta luovuttaa kaikki julkaisuun liittyvät taloudelliset oikeutensa. Säännös mahdollistaisi sen, että tekijällä olisi aina mahdollisuus julkaista tieteellinen artikkeli/ monografia ei-kaupallisessa julkaisuarkistossa, kuten yliopiston ylläpitämässä tietoarkistossa. Lainsäädäntöön tehtävää lisäystä perustellaan muun muassa EU-tason tavoitteilla sekä avoimen saatavuuden politiikalla. Julkaisujen rinnakkaistallentamisen ei-kaupallisiin tietokantoihin katsotaan selvityksessä turvaavan julkaisujen saatavuuden ja säilyvyyden nykyistä kaupallisesti toteutunutta avointa julkaisua paremmin. Rinnakkaistallentamisella pyritään tiedon saatavuuden turvaamisen lisäksi myös tiedon säilymiseen.

Tieteellisen tiedon saatavuus ja pitkäaikaissäilytys ovat sinänsä kannatettavia ja tärkeitä päämääriä. Ratkaisuksi ehdotetaan lainsäädäntömuutosta, jolla rajoitetaan tekijän ja tekijän kanssa sopimusta tekevän kustantajan sopimusvapautta. Jos tarjolla on asetetun tavoitteen saavuttamiseksi sopimusvapauden rajoittamista kevyempiä vaihtoehtoja, ne tulisi kuitenkin asettaa etusijalle.

Kopiosto ei kannata selvityksessä esitettyä ratkaisuvaihtoehtoa tekijänoikeuslain muuttamisesta. Ehdotuksessa ei ole arvioitu kestäväällä tavalla lainsäädäntömuutoksen suhdetta olemassa olevaan lainsäädäntöön, kuten tekijänoikeuslakiin ja perustuslakiin (ml. omaisuudensuojasäännökseen) sekä kansainvälisiin sopimuksiin. Kyseessä on tekijänoikeuden rajoitus, joka kohdistuu tekijöiden oikeuteen määrätä omasta perustuslain suojaamasta omaisuudestaan. Samalla ehdotus merkitsee myös tieteellisten kustantajien omaisuuden suojan rajoittamista sekä puuttumista kaupallisten kustantajien elinkeinovapauteen ja sisämarkkinoiden toimintaan.

Kopioston mielestä tulisi arvioida tarkemmin, onko lainsäädäntöehdotus tekijänoikeuksia koskevan direktiivin vastainen. Selvityksen mukaan ehdotus läpäisee ns. kolmen kohdan testin, joka sallii tekijänoikeusdirektiivin mukaisten poikkeusten ja rajoitusten säätämisen vain tietyissä erityistapauksissa, jotka eivät ole ristiriidassa teoksen tai muun aineiston tavanomaisen käytön kanssa ja jotka eivät haittaa kohtuuttomasti oikeudenhaltijan oikeutettuja etuja. On arvioitava kattavammin, täytyvätkö nämä edellytykset ratkaisuehdotuksen osalta.

Tutkimusjulkaisujen maailmanlaajuista avaamista verkon kautta ei voida pitää kolmen kohdan testin tarkoittamana tietyinä erityistapauksena. Ehdotus merkitsee laajaa ja yleisluontoista tekijänoikeuden rajausta. Ehdotus veisi käytännössä pohjan julkaisuutoiminnalta, jossa ansaintamallina on julkaisujen tilaaminen digitaalisesti. Kun kustantajilla ei olisi taloudellisia kannustimia julkaisemiseen, tekijätkään eivät saisi tuloksiaan julkaistuksi entisessä laajuudessa arvostetuissa tieteellisissä ja vertaisarvioituissa julkaisuissa.

Esitys ei lainkaan käsittele sitä, olisiko sen toteuttamisella haitallisia vaikutuksia suomalaisten tutkijoiden mahdollisuuksiin saada tutkimuksiaan jatkossa julkaistuviksi kansainvälisissä tieteellisissä aikakausjulkaisuissa. Jo yksin tästä syystä on aiheellista seurata ensin, mitä tapahtuu tieteellisen julkaisemisen kentällä kansainvälisesti. Suomessa omaksutut tieteellisen julkaisemisen pelisäännöt eivät tutkimuksen korkeasta tasosta huolimatta ole määräävässä asemassa kansainvälisen tieteellisen julkaisemisen käytännöille. Lakiin otettavalla uudella rajoituksella olisi välitön vaikutus ensi vaiheessa kotimaiselle tieteelliselle julkaisemiselle. Tätä ei selvityksessä juuri käsitellä.

Asetusehdotukseen sisältyy eri tieteenaloja koskeva embargo-ajan pituutta koskeva luokittelu. Tutkimusten monitieteellisyys asettaa kuitenkin tutkimusten kahtiajaon luonnontieteellisiin ja humanistis/yhteiskuntatieteellisiin kyseenalaiseksi. Tällaisen kahtiajaon sisällyttäminen asetukseen ei tunnu luontevalta. Myös asetuksen kohta ”*tieteellinen kirjoitus saatetaan yleisön saataville taloudellista hyötyä tavoittelemattomassa yhteydessä*” asettuu hivenen outoon valoon siinä mielessä, että koko lakiehdotusta perustellaan yliopistojen rahoitusta koskevalla kilpailulla.

Ehdotettu rajoitus on ristiriidassa kolmen kohdan testin tarkoittaman teosten tavanomaisen käytön kanssa. Tutkimusten julkaiseminen tieteellisissä lehdissä ja monografioissa on teosten tavanomaista käyttöä.

2) Millä tavoin selvittäjän suosittelemaa ratkaisuvaihtoehtoa voitaisiin parantaa (sisällöllisesti tai teknisesti)?

Selvityksessä ehdotetaan, että tekijänoikeuslakiin otettaisiin vain hyvin yleinen säännös siitä, että tekijällä on aina oikeus julkaista tieteellinen kirjoituksensa digitaalisessa muodossa. Rinnakkaistallentaminen on monitahoinen ilmiö ja näin yleinen säännös aiheuttaa hankaluuksia jo termien määrittelyn osalta.

Esimerkiksi termi ”*tieteellinen kirjoitus*” voi tarkoittaa hyvin erilaisia tieteellisen julkaisun lajeja. Selvityksen mukaan tieteellisiä kirjoituksia ovat artikkelit, raportit ja monografiat. Se, mitä tieteelliselle kirjoituksella tarkoitetaan, tulee täsmentää ja tieteellisen kirjoituksen määritelmän tulee olla tyhjentävä. Käytettävät käsitteet tulee määritellä tarkkarajaisesti, jotta on selvää, ettei ehdottu rajoitus koskisi esimerkiksi tieteellisen tiedon popularisointia, mikä saattaisi vahingoittaa esimerkiksi tietokirjallisuuden kustantamista. Termien määrittely on välttämätöntä, jotta ehdotetun lainsäädäntömuutoksen tosiasiallisia vaikutuksia voidaan arvioida eri oikeudenhaltijaryhmien - niin tekijöiden kuin kustantajien - näkökulmasta.

Selvityksessä ehdotetaan lisättäväksi Tekijänoikeusasetukseen rinnakkaistallentamista koskeva säännös, jossa tarkennetaan tekijänoikeuslakiin tehtävän muutoksen sisältöä. Asetukseen kaavaillaan ilmaisua ”*tieteellinen kirjoitus on syntynyt sellaisessa tutkimuksessa, jota on ainakin pääosin rahoitettu julkisista varoista*”. Ilmaisua kaipaava tarkennusta sen suhteen, mitä julkisella rahoituksella tarkoitetaan. Tutkimusprojekteissa osa rahoituksesta saattaa tulla yksityisiltä säätiöiltä. Selvityksestä ei ilmene, tulkitaanko esimerkiksi Koneen säätiöltä

tai Kulttuurirahastolta saatu rahoitus muuksi kuin julkiseksi rahoitukseksi. Selvityksen perusteella ei ole myöskään täysin selvää, minkä version rinnakkaisjulkaisu-oikeudesta on kysymys, eli onko kyse ns. *final draft* - vai vertaisarvioidusta versiosta.

Selvityksessä ehdotettu lainsäädäntömuutos on rajattu koskemaan digitaalista muotoa/julkaisua. Digitaalinen ympäristö on kansainvälisen tiedekustantamisen ydintä ja kaiken muunkin kustantamisen kannalta yhä merkityksellisempi liiketoiminnan alue. Rajoituksen käyttöala on kustantamisen näkökulmasta hyvin laaja, se koskee koko liiketoiminnan ydintä.

Kopiosto katsoo, että ehdotetun lainsäädäntömuutoksen suhdetta voimassa olevaan tekijänoikeuslainsäädäntöön, perustuslakiin ja kansainvälisiin sopimuksiin tulisi arvioida huolellisemmin ja tarkastelun lähtökohtana tulisi olla sopimusvapauden säilyttäminen. Tulisi esimerkiksi selvittää, olisiko tieteellisten kirjoitusten tallennus ja säilytys mahdollista järjestää oikeudenrajoituksella, joka koskisi aineiston pysyvää säilyttämistä, ei jakelua. Tieteellisten kirjoitusten pysyvässä säilytyksessä on mahdollista tukea lainsäädännöllä, koska pitkäaikainen säilytys ei vaikuta haitallisesti markkinoiden toimintaan. Tällaisen teostietokannan käytöstä olisi verraten yksinkertaista sopia oikeudenhaltijoiden kanssa. Näin päästäisiin paljon monimuotoisemmin säädeltävissä oleviin rakenteisiin. Kirjastoilla ja eritoten Kansalliskirjastolla on osaamista erilaisten tietokantaratkaisujen tuottamisesta. Ei ole estettä, etteikö myös avoin verkkojulkaiseminen olisi osapuolten sopimalla tavalla toteutettavissa.

3) Mitä vaikutuksia selvittäjän suosittamalla ratkaisuvaihtoehdolla olisi? Kuvaile mielellään vaikutukset määrällisesti tai laadullisesti, jos mahdollista.

Ehdotettu lainsäädäntömuutos voisi eräiltä voisi selkeyttää rinnakkaistallennusta ja lisätä tiedon avoimuutta ja säilyvyyttä. Ehdotuksen ongelmana on, että tekijöiden ja kustantajien oikeuksia kavennettaisiin tavalla, joka saattaa olla tekijänoikeudellisen kolmivaihetestin sekä jopa perustuslain vastainen.

Tieteellisten julkaisujen kaupallinen kustantaminen tulisi todennäköisesti vähenemään ja vaarana on myös tieteellisten julkaisujen laadun heikkeneminen, mikäli vertaisarviointi vähenee tai loppuu. Ehdotettu muutos johtaisi tieteellisen kustannustoiminnan merkittävään vähenemiseen ainakin Suomessa, ja pidemmällä aikavälillä saattaisi kuihduttaa sen täällä joillakin tieteenaloilla kokonaan.

Yhdeksi kimmokkeeksi selvityksen laatimiseen mainitaan yliopistojen ja tutkimuslaitosten lisääntyneet aineistokustannukset. Tutkimusjulkaisut ovat usein maksullisissa tietokannoissa, ja kustannusten nousuun on vaikuttanut myös se, että julkaiseminen on muuttunut maksulliseksi. Myös lainsäädännön muuttaminen aiheuttaa kustannuksia. Lainsäädäntömuutos ei kuitenkaan kustannushyöty-näkökulmasta katsottuna ole toimivin tapa vaikuttaa kohonneisiin kustannuksiin. Yhteiskunnan kokonaisedun kannalta parempi ratkaisu rinnakkaistallentamisessa koettuihin ongelmiin saattaisi löytyä pikemminkin korkeakoululaitosten rahoituksen turvaamisesta kuin tekijänoikeuksien rajoittamisesta.

Helsingissä, elokuun 30. päivänä 2017
Kopioisto ry

Valtteri Niiranen
toimitusjohtaja

Lisätietoja: Valtteri Niiranen, 0400 245 008 ja [valtteri.niiranen\(a\)kopiosto.fi](mailto:valtteri.niiranen(a)kopiosto.fi) sekä johtaja,
lakiasiat ja edunvalvonta Jukka-Pekka Timonen, 040 722 8082 ja [jukka-pekka.timonen\(a\)kopiosto.fi](mailto:jukka-pekka.timonen(a)kopiosto.fi)

Kopioisto ry on tekijöitä, esittäviä taiteilijoita ja kustantajia edustava tekijänoikeusjärjestö. Kopioisto edustaa erillisillä valtakirjoilla yli 50.000 kotimaista oikeudenomistajaa sekä vastavuoroisuussopimusten perusteella ulkomaisia oikeudenomistajia. Kopioisto edistää ja valvoo tekijänoikeuslainsäädännön tarkoittamien oikeuksien haltijoiden yhteistä etua oikeuksien käyttöä koskevissa asioissa. Kopioston tehtäviin kuuluu muun muassa myöntää käyttöluvia valokopiointiin, teosten digitaaliseen kopiointiin ja välittämiseen oppilaitoksissa ja tieteellisessä tutkimuksessa, opetustallennukseen sekä radio- ja televisio-ohjelmien edelleen lähettämiseen kaapeliverkossa ja yhteisantennijärjestelmissä.